

ИЗБОРНОМ И НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Изборног већа Филолошког факултета Универзитета у Београду одржаној 24. 1. 2018. г. изабрани смо у Комисију за избор у звање и на радно место **ванредног професора за ужу научну област Бугаристика, предмет Бугарски језик**. Након увида у конкурсни материјал, част нам је да Изборном и Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

На конкурс, објављен у листу „*Послови*“ бр 763 од 7. 2. 2018. године, за звање и радно место **ванредног професора** за ужу научну област **Бугаристика, предмет Бугарски језик** пријавио се један кандидат – **др Мариана Алексић**, доцент за Бугарски језик на Катедри за српски језик и јужнословенске језике Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Кандидат др Мариана Алексић је уз пријаву на конкурс приложила и биографију, библиографију и потврду о прихваћеном научном раду за штампу у следећем броју *Јужнословенског филолога*.

I БИОГРАФИЈА

Др Мариана Алексић је рођена 1953. године у Варни (Република Бугарска). Основну и средњу школу похађала је у истом граду, а Високу педагошку школу, Групу за бугарски језик и књижевност, завршила је 1976. године у Шумену, са врло добрим успехом. По завршетку студија, више од годину дана радила је у средњој школи као професор бугарског језика. Магистрирала је 1985. године на Филолошком факултету у Београду. У периоду од 1981. до краја 1989. године радила је као предавач бугарског језика и методике наставе бугарског језика на Педагошкој академији (садашњем Учитељском факултету) у Врању. Почетком 1990. године запослила се као асистент за бугарски језик на

Филолошком факултету у Београду. На истом факултету, одбранила је 2001. године докторску дисертацију из компаративне лексикологије, под називом *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија*, који је штампан 2006. године, као монографија факултета. У звање доцента изабрана је 2002. године. Хонорарно је била упослена као спикер-преводац на Радио Југославији (касније Радио Србији) од 1999. до 2004. г., док је у периоду од 2002. до 2007. г. хонорарно обављала послове доцента за бугарски језик на Факултету за градитељски менаџмент (Одсек за архитектуру). У звање доцента поново је изабрана 2013. године. Од 1979. године до данас стални је сарадник Завода за уџбенике, као аутор, преводац и приређивач, у оквиру пројекта Министарства просвете и науке Републике Србије за издавање уџбеника, речника и радних свезака, намењених школама у којима се изводи настава на бугарском језику.

Као симултани преводац радила је у Министарству спољних послова, Привредној комори, Фондацији „Конрад Аденауер”, *The Alliance to Save Energy*, *Congress Service Center*, затим у Институту IRI, као и у неким преводачким агенцијама. Уз симултано превођење, за потребе наведених установа, радила је и писане преводе са српског језика на бугарски и обрнуто (из области политике, технике, биологије, екологије, законодавства и друштвеног живота). Учествовала је у изради наставног плана за извођење наставе на бугарском језику у основним и средњим школама у Србији. Такође, учествовала је у раду на научном пројекту *Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту*, који је реализован под покровитељством Министарства за науку и технолошки развој. Осим тога, била је председник Комисије за израду образовних стандарда за крај обавезног образовања за предмете: бугарски језик, бугарска књижевност и језичка култура.

Од последњег реизбора (2013) научним рефератима учествовала је на два међународна скупа у Београду – *Научни састанак слависта у Вукове дане* и *Minority languages in education and language learning: challenges and new perspectives*.

Научна и стручна интересовања др Мариане Алексић везана су за истраживања у области теоријске и практичне лексикологије, тачније – за досад необрађена питања у међујезичким српско-бугарским лексичким односима (међујезичка хомонимија и енантисемија, међујезичка ланчана хомонимија код именица и глагола, међујезичка фразеологија). Бавила се и проблемима рецепције превода (семантичком анализом превода прозних дела Борисава Станковића и Драгослава Михајловића), као и методиком наставе бугарског језика у српској језичкој средини.

Тренутно је запослена на Филолошком факултету у Београду, где изводи наставу на предметима: Бугарски језик Г1 и Г2 (*Фонетика и фонологија бугарског језика*), Бугарски језик Г3 и Г4 (*Морфологија бугарског језика*) и Савремени бугарски језик 3 и 4.

II БИБЛИОГРАФИЈА

Списак и анализу научних радова др Мариане Алексић, прегледности ради, поделићемо у три групе.

A. НАУЧНИ РАДОВИ ПОСЛЕ ПРВОГ ИЗБОРА У ЗВАЊЕ ДОЦЕНТА

1. *О првом бугарском преводу „Нечисте крви“ Борисава Станковића* Славистика VII, стр. 360–366, Славистичко друштво Србије, Београд **2003**, стр. 360–366.

Роман *Нечиста крв* Борисава Станковића једно је од ретких српских прозних дела које је за мање од педесет година три пута преведено на бугарски језик. Најраније је настао превод Веселина Матејева (1939), а након Другог светског рата појављују се преводи Остоје Ракића (1962) и Желе Георгијеве (1992). Не тако кратка историја рецепције Бориног дела на бугарском језику пружа обимну грађу о успешним или мање успешним трагањима преводилаца за комуникативним емоционалним оригинала, како би се осликала специфична атмосфера националног и микролокалног колорита коришћењем адекватних бугарских пандана дијалекатском и врањском урбаном идиому.

Аутор је себи поставио циљ да укаже на недоследности уочене ишчитавањем првог бугарског превода романа *Нечиста крв* и да понуди адекватна решења. Разматрани су примери из следећих категорија : 1) реалије, 2) фразеологизми, 3) грешке настале као последица међујезичке хомонимије, 4) одступања од оригинала.

Реалијама као деловима безеквивалентне лексике и носиоцима националног и локалног колорита, преводилац приступа тако што неке од њих само транскрибује, а за друге тражи функционално аналогну реч. За илустрацију аутор наводи реалије *газда* и *амам*. Лексема *газда* је национална реалија па је требало само транскрибовати. Лексема *амам* је заједничка регионална реалија која је преузета од Турака и код Срба и код Бугара егзистира са истим значењем, с тим што је у бугарском језику добила облик *хамам*.

Фразеологизми. У раду се разматрају фраземе *бацити у запећак*, *пасти у очи* и *њој за љубав*. Први фразеологизам *бацити у запећак* је преведен неправилним фразеологизмом *хврля зад грџа си* са значењем „освобождавам се од никаква грижа, непријатност“, које се не поклапа са значењем „потиснути, потискивати“ срског фразеологизма. По аутору, овде је требало употребити бугарски глагол *засенчвам* у његовој преносној употреби. Други фразеологизам *пасти у очи* преведен је неадекватним глаголским еквивалентом *запомња*, којим се не осликава тачна семантика фразеологизма. По мишљењу аутора, његова адекватна преводна замена је *набивам се / набия се в очи* јер се њиме постиже семантичка и стилска симетричност између оригинала и превода. Трећи фразеологизам *њој за љубав* формално је сличан бугарској синтагми *за нейната любов*, али није семантички идентичан. Уместо њега је требало да употреби фразему *за нейно добро* са сличним значењем.

Грешке настале као последица међујезичке хомонимије. У преводу је откривено двадесетак грешака као последице међујезичке хомонимије, на пример *грабити / грабя*, *зрно / зърно*, *млада / млада*, *пријатељ / приятел*, *свирка / свирка*, *хитро / хитро* и др. На пример субстантивирани придев *млада* је преведен придевом *млад* уместо са буг. *булка* или *невеста*, а српска лексема *пријатељ* са значењем „отац једнога од брачних другова према оцу другог брачног друга“, преведена је као *приятел* са значењем „другар“, уместо са лексемом *сват*.

Одступања од оригинала. У преводу је запажено доста случајева одступања од оригинала, који доводе до промена у семантици речи или реченице. На пример реченица *Тако би се све ближе примицали* из оригинала преведена је као *Тогава всички се приближаваха бързо*. У овом случају је преводилац погрешно идентификовао српски прилог *све* употребљен уз компаратив, са српском заменицом *сви* = буг. *всички*, па га је тако употребио у преводу.

2. Глаголска енантисемија у српском и бугарском језику (компаративни приступ) Научни састанак слависта у Вукове дане, 36/1, Филолошки факултет у Београду, Београд 2006, стр. 467–475.

У раду се презентује глаголска енантисемија на међујезичком нивоу (на материјалу педесетак српско-бугарских глаголских парова са супротним значењем), при чему се врши разграничавање праве енантисемије од неправе на основу разграничавања врсте семантичких супротности између семантичке реализације чланова парова. Уз то се утврђују нивои присутности праве и неправе енантисемије као и узроци њене појаве.

Циљ овог рада је у откривању формално сличних српско-бугарских глаголских парова, чије лексичке компоненте садрже супротне семантичке реализације на међујезичком нивоу, уз разграничавање правих енантисема и енантисемије од неправих, квазиенантисема и квазиенантисемије према врсти семантичке супротности између супростављених семантичких реализација, и даље у откривању нивоа у којима је присутан овај лингвистички феномен, као и у откривању мотиватора међујезичке енантисемије код глагола. У раду се констатује да је енантисемија на међујезичком нивоу присуство антонимских (примарних и секундарних) значења код лексичких компонената хомонимског пара. Код међујезичких парова који укључују семантичке реализације чија супротност није антонимска, реч је о

неправој енантисемији. Сходно томе, корпус српско-бугарских глаголских енантисема подељен је у две групе А и Б. У групу А (прави енантисеми) увршћени су међујезички парови, чији чланови садрже антонимне семантичке реализације, док група Б (неправи енантисеми) садржи парове, чији чланови имају супротне семантичке реализације које нису антонимске природе. Такође, према нивоима присутности енантисемије, група А је подељена у две групе А₁ (завршити / завърша, изнизати / изнижа, испрашити / испраша) и А₂ (вредети / вредя, двојити / двоя, сахранити / съхраня). Групу Б је такође подељена у две подгрупе Б₁ (гушити / гуша, запевати / запея, записати / запиша, нагорети / нагоря, преценити / преценя) и Б₂ (напалити / напаля, побрати / побера, покопати / покопая), али према присутности неправе енантисемије. У групама А и Б нису откривени парови у којима су само секундарна значења чланова у енантисемичном односу, односно недостаје антонимичност на нивоу изведених значења, што говори о присуству веће семантичке дивергенције од очекиване. Урађена семантичка анализа глаголских (квази)енантисемичних парова указује да се међујезичка енантисемија и квазиенантисемија јавља између свих значења супротстављених лексема – најзаступљенија је на примарном нивоу, односно на нивоу основних значења, мање је присутна на нивоу примарно / секундарно, односно изведено значење и ређе на нивоу фигуративно / основно значење. Такође, чланови наведених парова имају, из словенске перспективе, исту мотивну реч.

3. *Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) лексичка хомонимија*, Филолошки факултет, Београд 2006.

Ова књига представља делимично измењену и допуњену верзију докторске дисертације под истим насловим, одбрањене 2001 г. на Филолошком факултету у Београду. Два су основна циља истраживања српско-бугарске хомонимије: теоријски и практични. Теоријски циљ се огледа у пружању што целовитије представе о српско-бугарској хомонимији и хомонимима, што се по мишљењу аутора може постићи класификацијом српско-бугарских хомонимских парова према семантичким критеријумима на типове, подтипове, групе и подгрупе. Тиме се постижу два циља. Први циљ се манифестује у доказивању асистемског карактера овог лексичког феномена. Други теоријски циљ уско је повезан са првим и састоји се у утврђивању нивоа међујезичке хомонимије управо кроз типологију парова. Практични циљ овог рада представља отклањање честих грешака при међусобној комуникацији, као и преводу писане речи са једног језика на други, чему ће допринети речник међујезичких лексичких хомонима који се налази у другом делу рада. Он има двоструку сврху: с једне стране, да илуструје ауторова теоријска запажања и помогне схватање тог интересантног лексичког феномена, а с друге, да послужи преводиоцима и учесницима у настави страног језика (српског или бугарског) као приручник за учење и изучавање лексичких система. Књига се састоји из уводног дела у коме се истиче значај, научна и практична корист од проучавања овог феномена, методе истраживања, извори грађе. Централно место књиге заузима део под насловом *Класификација српско-бугарских хомонима*. Хомонимични парови се класификују на основу семантичког односа компонената, њиховог порекла, мотивације и припадности одређеној врсти речи. У оквиру издвојених група врши се семантичка анализа парова, при чему се одређују врсте семантичке опозиције њихових лексичких компонената. У закључку се истичу разлози за појаву лексичке

хомонимије: 1) распад заједничке полисемантичке структуре; 2) присуство великог броја позајмљеница у књижевним вокабуларима оба језика; 3) случајно поклапање формалних састава лексема словенског и несловенског порекла.

Књига садржи и шематски приказ уз класификацију именица словенског порекла (стр. 25), несловенског порекла (стр. 47), придева словенског порекла (стр. 57), придева несловенског порекла (стр. 64) и глагола (стр. 69). На крају теоретског дела дати су: садржај, цитирана литература, речници, скраћенице и апстракт. После њих следи *Речник српско-бугарских лексичких хомонима*, који се састоји од око 1800 хомонимичних парова са семантичким аналозима њихових компонената (на бугарском, односно на српском језику).

4. *Међујезичка ланчана хомонимија (на материјалу српско-бугарских именичких хомонимских парова)* Научни састанак слависта у Вукове дане, 36/1, Филолошки факултет у Београду, Београд 2009, стр. 351–356.

У овом раду презентован је један од неистражених аспеката деловања словенске међујезичке лексичке хомонимије (под тим термином подразумевамо могућност замене семантичких реализација чланова пара истог ранга у комуникацији), која се огледа у могућности њеног ланчаног ширења у писаној и усменој комуникацији. Ауторово истраживање има два циља – теоријски и практични. Теоријски циљ се огледа у покушају дефинисања суштине и особине овог феномена, у уочавању семантичких опозиција између чланова именичких парова који учествују у хомонимним ланцима, као и у откривању могућих узрока његовог настанка. Практични циљ рада је у подстицању на нова истраживања, усмерена ка начинима елиминисања последица ове појаве у комуникацији и настави страног језика или на њихово свођење на минимум. У теоријским радовима, мањег или већег обима, посвећеним међујезичкој хомонимији и међујезичким хомонимима пажња истраживача преваходно је усмерена на класификацију међујезичких хомонима према одређеном броју семантичких критерија, као и на проблеме, везане за именовање ове појаве и лексемских парова који учествују у њој, док се међујезичка ланчана хомонимија помиње само спорадично, понекад уз кратке информације о њеном присуству и њеној суштини. У овом раду дата појава је, за сада, названа *међујезичка ланчана хомонимија* (буг. междуетезикова верижна омонимия), док је линеарну скупину хомонимних парова, насталих услед хомонимичности семантичког еквивалента члана сваког претходног пара, аутор назвао *хомонимни ланац*.

Један од услова за (могуће) појаве међујезичке ланчане хомонимије је присуство хомонимних лексема (једне или више њих) у усменој и писаној комуникацији. Уколико преводни еквивалент хомонимне лексеме није хомониман на међујезичком нивоу, не постоје услови за настанак међујезичке ланчане хомонимије. Она се може појавити онда када је преводни еквивалент члана хомонимског пара у хомонимном односу са српском, односно бугарском лексемом, а њен семантички еквивалент је такође хомониман на међујезичком нивоу итд. У комуникацији се међујезичка ланчана хомонимија може испољити потпуно (обухватањем свих парова у хомонимном ланцу) или делимично (обухватањем само неких од њих), али је у оба случаја резултат њеног деловања појава семантичке конфузије.

У раду је наведено као пример именички хомонимски пар *добитак* / *добитък* чији су преводни еквиваленти такође хомонимни на међујезичком нивоу. Наиме, примарна семантичка реализација српског члана пара *добитак* са значењем „добит, профит, материјална корист, зарада“ = буг. *печалба* која је у хомонимном односу са српском лексемом *печалба* са значењем „привремени најамни рад изван сталног места становања“ = буг. *гурбет*. Примарна семантичка реализација бугарског члана пара *добитък* са значењем „домашни животи (говеда, биволи, коње, овце, кози и др.)“ = ср. *стока*. Ова лексема је у хомонимном односу са бугарском лексемом *стока* са значењем „продукт на труда, предмет с одређеном потребителском вредношћу, предначинен за продају“ = ср. *роба* која је такође у хомонимном односу са бугарском лексемом *роба* са значењем „дълга късна рокля“ = срп. „дуга кућна хаљина“.

На крају рада аутор закључује: 1. Међујезичка ланчана хомонимија је појава која се може, али и не мора испољити због присуства ланчано повезаних хомонимних парова. Она постаје реална чињеница уколико у комуникацији дође до замене семантичке реализације чланова ланчано повезаних хомонимних парова. Међујезичка ланчана хомонимија (као уосталом и међујезичка хомонимија) је асистемска појава јер је немогуће предвидети не само њен настанак, већ и опсег њеног деловања, односно да ли ће обухватити све парове у ланцу или само неке од њих. 2. Именичка ланчана хомонимија се састоји од ограниченог броја парова (највише 8) у ланцу. 3. Један или оба члана пара могу имати више од једног семантичког еквивалента, који је и сам хомониман на међујезичком нивоу. Другим речима, сваки хомонимни семантички еквивалент члана пара може бити зачетак хомонимног ланца.

5. *Међујезичка именичка енантисемија (на материјалу српско-бугарских хомонимских парова)* Научни састанак слависта у Вукове дане, 39/1, Филолошки факултет у Београду, Београд 2010, стр. 255–263.

У раду се презентује именичка енантисемија на међујезичком нивоу, при чему је аутор усмерио своја истраживања на материјал двадесетак српско-бугарских именичких парова са супротним значењем. Такође, истиче неопходност посебног разматрања међујезичке енантисемије код глагола и именица, разграничује праву од неправу именичке енантисемије на основу врсте супротности између чланова парова. Уз то, утврђује нивое присутности праве и неправу енантисемије, као и узроке њиховог настанка. Резултате запажања код именичке енантисемије упоређује са закључцима, насталим у ауторовим предходним истраживањима, везаним за исту појаву код глагола. Посебно истраживање ових група наметнуло се због улоге афикса у процесу настанка енантисемијности. Наиме, прикупљена грађа показује да је код глаголских парова енантисемија веома често мотивисана антонимичношћу творбених префикса, док истоветни глаголски суфикси никада нису били мотиватори енантисемије, бар што се тиче српско-бугарских парова. Насупрот томе, код именичких парова, енантисемија (права и неправу) не може се индуковати префиксима јер они нису саставни елемент творбене структуре чланова међујезичког пара, док се супротност изазвана суфиксима појављује у свега неколико случајева. Другим речима, индикатор енантисемијности код глагола је префикс, што је чешће, или коренска морфема, што је ређе. Код именичких парова, међутим, енантисемија у већини случајева није везана за афиксацију, већ за супротне семе нижег ранга код формално истоветне лексеме.

У овом раду аутор је скупину енантисемних именичких парова поделио у две групе А и Б на основу праве/неправе енантисемичности између чланова ових парова. Прва група А обухвата парове чије чланове повезује права антонимичност, односно број заједничких и диференцијалних сема је подједнак. У овој групи, као и код глагола, уочена су четири варијетета праве енантисемичности – конверзивна (дужник / длџжник), векторска (падина / падина), контрарна (лишак / лишак) и конотавина (бисер / бисер). Група Б обухвата именичке парове чије су семантичке реализације семантички супротствљене, али супротност између њих није антонимска. Семантичка асиметрија је индукована допунским семама нижег ранга, нпр. мито / мито, работа / работа.

У закључку се истиче: 1. Српско-бугарска именичка енантисемија (права и неправa) је присутна увек на примарном нивоу, односно семантичко сукобљавање се одвија између основних значења чланова парова. У анализираној грађи је присутан само један изузетак – енантисемни пар *дужник / длџжник*, у којем је изведено значење једног од чланова у антонимном односу са основним значењем другог члана. Код глаголских енантисемних парова, међутим, такви случајеви нису реткост. Тиме се намеће питање на које засада аутор није дао одговор: зашто се међујезичка енантисемија не појављује и на секундарном нивоу у коме семантички диверзан однос између чланова пара није реткост. 2. Код српско-бугарских именичких парова енантисемија се најчешће индукује семама праве, односно неправe семантичке супротности, а ређе формално истоветним афиксима антонимног значења. 3. Међујезичка српско-бугарска (бугарско-српска) именичка енантисемија, према ауторовом мишљењу, представља последњу етапу распадања некадашње заједничке полисемантичке структуре једне од лексема у пару. А увек су у питању, треба нагласити, лексеме словенског порекла. Тако да међујезички енантисемични однос остварује једна лексема, обично, у основној реализацији са другом, такође у основној реализацији, при чему неретко може бити разлика у употребној вредности једне и друге лексеме.

6. *О бугарском преводу романа "Петријин венац" Драгослава Михаиловића, Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту, Филолошки факултет у Београду, Београд 2011, стр. 187–206.*

Овај рад је настао у оквиру научног пројекта *Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту*, који је реализован под покровитељством Министарства за науку и технолошки развој. У њему аутор усредсређује пажњу на класификацију и семантичку анализу уочених грешака и омашака у превођењу које доводе до битних одступања од оригиналног дела. Паралелно с тиме аутор предлаже примену адекватних практичних, употребних решења, која би допринела вернијој, тачнијој интерпретацији оригиналног дела.

Недоследности, запажене ишчитавањем превода и упоређивањем са оригиналом, разврстане су по следећим категоријама: 1. Антропоними; 2. Реалије; 3. Одступања од оригинала; 4. Синоними; 4. Буквални превод; 6. Устаљена упоређења; 7. Фразеологизми; 8. Грешке настале као последица међујезичке хомонимије.

Антропоними. У преводу су нека српска лична имена *Миса, Веља, Среја, Милијана* неправилно транскрибована и побугарена – *Мисо, Вельо, Срейо* и *Миљана*, а потребно је било *Миса, Веља, Среја, Милиана*. То се односи и на име и надимак епизодног јунака званог Ница Дрвењак, која су у оба издања превода пренесена као Ниджо Дрвника, што, према аутору, није успешно решење. Надимци често одражавају карактеристичне црте личности, везане за понашање или спољашњост јунака, па је њихова семантика доминантна у односу на способност именовања. По аутопу, било би умесније да се употребе неке од следећих варијанти – Дървен Ниджа или Дървения крак, чиме би се изазвало саосећање читалаца због недостатка увиђајности околине, а не презир због наводне глупости јунака.

Реалије. И у овом преводу као и у преводу *Нечисте крви* Боре Станковића српска реалија *газда* је преведена са неутралном речи *богаташ* или са бугарском реалијом *чорбаџија*. Такође лексема *четник* је транскрибована, али је било потребно објаснити у фусноти и друго њено значење, које је актуално у оригиналу.

Одступања од оригинала. У преводу су уочена одступања од оригинала, која су настала услед неадекватног одабира преводног аналога, што доводи до промене у семантици речи или реченице. На пример, реч *лонче* се преводи као *тенџера* = срп. *шерпа*, а дијалектни глаголски облик *соми* је преведен као *свџема се* = срп. *доћи к себи, опоравити се*, уместо *мια се*.

Синоними. Приликом избора преводног синонима неопходно је увек водити рачуна не само о семантичкој еквивалентности, већ и о употребној вредности и стилској маркираности. На пример, заједничке дијалектне речи *дувар* и *басамаци* су преведене савременим лексемама *стена* и *стълби*, уместо да буду транскрибоване.

Буквални превод. Он представља један од облика међујезичке асиметрије. У овом случају настаје преводни еквивалент који није повезан са контекстом и семантичким окружењем. У овом преводу дела *Петријин венац* буквализам се манифестује у области творбе речи, на морфолошком и синтаксичком нивоу.

Устаљена упоређења. Најчешћи проблем преводиоцу су поређења која се не могу превести буквално. У преводу су уочена два погрешно преведена примера са заједничким модулом поређења у којима је фокусирано значење „дебео, гломазан“. У првом примеру објекат је људско биће, док је компаративна компонента – предмет, а у другом примеру је обрнуто – предмет се упоређује са људским бићем.

Фразеологизми. Они су тешко преводиви елементи лексикона сваког језика због својих специфичних обележја – одрживост, глобално или опште значење и јединствена синтактична функција. Стога је обавезно да преводилац мора поседовати висок ниво фразеолошке писмености, да би постигао симетричност између оригинала и превода. У раду је запажено неколико случајева неадекватног одабира преводног аналога фразема. Тако на пример фраземе *да се све пуши, гледати кога добро* и *немати ни кучета, ни мачета* преведене као *по цял ден пушила, симпатичен* и *нямат куче или коте*. У овом случају је требало употребити следећа решења: *(та) дим (пушек) ще се вдига, гледам с добри очи, сама като кукувица*.

Грешке настале као последица међујезичке хомонимије. Често се дешава да преводилац семантички препозна страну (српску) лексему као своју (бугарску) због њихових истих или сличних формалних обележја. На пример лексема *бабица* је преведена као *бабичка* = ср. *бакица*, уместо *акушерка*. Такође форма *обићем* српске глаголске лексеме *обићи* је преведена као *обидя* = срп. *увредим* (увредити), уместо глаголом *обида*.

7 *Устаљена упоређења са компаративном компонентом зооним (на материјалу српског и бугарског језика)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 41/1, Филолошки факултет у Београду, Београд 2012, стр. 451–459.

У раду се врши истраживање семантичког односа устаљених упоређења са компаративном компонентом зооним у српском и бугарском језику, при чему је пажња усредсређена на оне чији је модул поређења без детерминатора. Разлог за то јесте њихова бројна заступљеност у оба језика, с једне стране, као и стога што је њихово суочавање на међујезичком нивоу недовољно истражено.

У словенским језицима, као и у европским, постоји велики број устаљених упоређења у којима се људске особине (физичке и духовне) и радње упоређују са наводно истим код животиња које најчешће живе у човековој близини. Таква врста упоређења, од којих су нека метафорична, представљају својеврсну пројекцију амбивалентног односа човека, односно људских заједница према животињама из неког географског ареала, а настала су због увреженог атавистичког схватања да су оне носиоци особина и радњи упоредивих са људским.

Уз прихватање мишљења већине истраживача о трокомпонентности устаљених упоређења (садрже модул упоређења, односно оно што се упоређује, везивну компоненту – формални носилац компаративног односа и компаративну компоненту, у овом случају зооним), истраживање је ограничено на устаљена упоређења, чије су компаративне компоненте без детерминатора, односно без предлошко-падежне конструкције.

Основни критеријуми за класификацију устаљених упоређења по групама је семантички однос између формално истих или сличних упоређења на међујезичком нивоу, који се огледа у присуству/одсуству семантичке симетрије између њих, па их је сходно томе аутор поделио у две основне групе А и Б. Семантичка симетрија подразумева поклапања модула упоређења и компаративне компоненте и исти ниво сликовитости у оба језика. Први и трећи параметар су обавезни, док се други може представљати различитим зоонимима у српском и бугарском језику, па се тако ова група дели у две подгрупе – А₁ и А₂. Групу Б чини корпус устаљених упоређења код којих се уочава мантичка асиметрија. Она се испољава код устаљених упоређења чији се модули не поклапају, док су им компаративне компоненте исте (подгрупа Б₁) или код безеквивалентних устаљених упоређења која немају семантички аналог у једном или другом језику, односно то су устаљена упоређења код којих су модули асиметрични на формалном и семантичком нивоу (подгрупа Б₂).

Подгрупа А₁ је најбројнија и обухвата устаљена упоређења чији се модули и компаративне компоненте потпуно поклапају, а и ниво сликовитости и функционална употреба су им исти: јак (снажан) као **бик** эвеома, јак, снажанэ– силен като **бик** эмного силенэ; гладан као **вук** эврло гладанэ– гладен като **вълк** эмного гладенэ; црн као **гавран** эјако црнэ– черен като **гарван** эмного черенэ и др.

Већина њих наглашава јачи степен присутности неке духовне или физичке особине (лукав као **лисица** эвеома лукав, препреденэ– хитър като **лисица** эмного хитърэ, мршав као **штиглић** – слаб като **щиглец** эвеома мршавэ) или јачи интензитет радње, односно стања (умиљава се као **мачка** – умилква се като **котка**). Велика бројност устаљених упоређења из ове подгрупе у односу на остале може се објаснити заједничким колективним представама и стереотипима о некој животињи, који често немају упориште у стварности. Лингвистички гледано, они су настали због употребе истих периферних сема колективне експресије са истом конотацијом које се приписују неком зоониму, рецимо – семе која упућује на глупост код магарца, ћутљивост код рибе, плашљивост код зеца итд.

У подгрупу А₂ убрајају се устаљена упоређења чији се модули поклапају, ниво сликовитости и метафоричности је исти, али су компаративне компоненте различите (сув, мршав као **бакалар** эвеома мршавэ – слаб като **чироз** эизвњредно, много слабэ; јести као **врабац** эвеома мало јестиэ – ям като **птичка** эям сѡвсем малкоэ).

Устаљена упоређења из ове подгрупе (А₂) указују на већи степен заступљености неке физичке или духовне особине (бео као **овца** – бял като **гъска**, див као **коза** – див като **петел**) или на јачи и слабији интензитет радње (товарити се као **мазга** – товаря се като **магаре**, јести као **врабац** – ям като **птичка**). Код устаљених упоређења из ове подгрупе користе се исте семе које се приписују различитим зоонимима у српском и бугарском језику. Другим речима, исти модули се упоређују са различитим компаративним компонентама (из исте или неке друге зоолошке групе), али преко исте семе. Тако, рецимо, особина *досадан* се у српском језику везује за стеницу, док код Бугара – за коњску муву (или муву зунзару).

Известан број устаљених упоређења у српском и бугарском језику одликује се семантичком асиметричношћу која је изазвана непоклапањем модула упоређења (подгрупа Б₁). На пример, вредан као **црв** эвеома вредан, марљивэ– нищожен като **червей** энищожен, жалък, презрянэ и др.

У овој подгрупи различити модули упоређења повезани су истим компаративним компонентама, али преко различите потенцијалне семе, тачније семе колективне експресије којом се животињама најчешће приписују реално непостојеће особине. Тако, рецимо, зоониму *црв* код упоређења *вредан као црв* – *нищожен като червей* код Срба се приписује вредноћа, односно пожељна особина, док код Бугара – ништавност, односно непожељна особина.

Подгрупи Б₂ припадају устаљена упоређења која немају адекватни еквивалент у српском, односно у бугарском језику, тј. безеквивалентна су:

српски: *нервозан као лептир, пас* эвеома нервозанэ, *заштићен као бели медвед* эпотпуно заштићенэ и др.

бугарски: *надут като вѡшка* эмного надут, важенэ, *рошав като гарга* эмного рошавэ и др.

За разлику од претходних група ова устаљена упоређења су компаративно немотивисана, недостаје логичка веза између модула и компаративне компоненте. Што се тиче модула упоређења код устаљених упоређења из ове подгрупе, у оба језика су могући следећи случајеви: 1) модули из једног језика се не употребљавају у другом језику; 2) зооними из једног језика се не употребљавају у другом као компаративне компоненте (рецимо *сова, лептир, тетреб*); 3) зооними из једног језика се употребљавају у другом као компаративне компоненте везане за различите модуле.

На међујезичком нивоу између устаљених упоређења у оба језика присутни су лексички односи хомонимије и синонимије. Међујезичка хомонимија је претежно присутна код компаративних компонената из којих се, поред заједничких, преузимају различите семе колективне експресије. Тако, рецимо, зоониму *коњ* у оба језика се приписује заједничка

радња *радити*: *радити као коњ* – *работя като кон* са значењем энапорно и много радитиэ. Поред тога, у српској језичкој стварности коњу се приписује и глупост (*глуп као коњ*), а код Бугара – тврдоглавост (*тврдоглав като кон*), односно, исти објекат је основа за настанак устаљених упоређења различите семантике. Због тога су хомонимични односи на међујезичком нивоу присутни код свих подгрупа. Што се тиче хомонимије модула упоређења, уочили смо само појединачне случајеве: *грозен* (ср. ружан) – *грозна като кукумявка*; *вредан* (буг. работлив) – *вредан као црв*, хитър (ср. лукав, препредан) – *хитър като лисица*.

Однос међујезичке синонимије испољава се онда када се исто значење у српском и бугарском језику може изразити устаљеним упоређењима са истим или различитим компаративним компонентама, при чему се стварају синонимни низови, који су семантички и функционално симетрични: српски: *глуп као сом, гуска, ћурка, коњ*; бугарски: *глупав като гаска, патка, шаран, кокошка*.

У преводу с једног језика на други веома често се бирају еквивалентна устаљена упоређења са компаративном константом из исте, али и из друге зоолошке групе: *глуп као сом* – *глупав като шаран*, *глуп као коњ* – *глупав като патка, гуска, шаран*, у зависности од конкретних комуникативних прилика.

Б. НАУЧНИ РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ НАКОН ПОСЛЕДЊЕГ РЕИЗБОРА У ЗВАЊЕ ДОЦЕНТА

1. *Глаголска ланчана хомонимија (на материјалу српско-бугарских хомонимских парова)*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 43/1, Филолошки факултет у Београду, Београд 2014, стр. 275–282.

У овом раду разматран је један до сада неистражени аспект међујезичке хомонимије – могућност њеног ланчаног ширења у усменој и писаној комуникацији, тачније, ланчано појављивање нетачних семантичких аналога у процесу усмене и писане комуникације. Истраживање има два циља. Први се огледа у дефинисању суштине и особина овог феномена, његовог лоцирања на нивоу примарних или секундарних значење лексема, као и у откривању вероватног узрочника његовог настанка (распад заједничких полисемантичких структура, недовољно висок ниво лингвистичке компетенције и др.). Други циљ је у покретању даљих истраживања усмерених према изналажењу начина за елиминисање последица ове појаве у комуникацији и настави страног језика или њиховог свођења на минимум. У раду се констатује да се глаголска ланчана хомонимија појављује између свих врста семантичких реализација супростављених лексема словенског порекла, при чему је најзаступљенија на нивоу примарних значења, нешто ређе на нивоу примарно/изведеног значења и још ређе на нивоу фигуративно/примарног значења. Такође, истичемо и доказујемо

линеарни карактер ове појаве код глагола, за разлику од именице, где је могуће хомонимично гранање семантичких еквивалената лексема у пару. На крају рада дати су следећи закључци:

1. Формирање глаголских хомонимних ланаца услед хомонимичности семантичког еквивалента члана (једног или оба) глаголских парова слабије је заступљено у односу на исту појаву код именица, упркос присуству позамашног броја глаголских парова, код којих је међујезичка хомонимија мотивисана хомонимичношћу префикса. Ограниченост њеног појављивања огледа се не само у количини регистрованих ланаца, већ и њиховом квантитету: код глагола она обухвата највише 4 пара, док је код именица број карика већи (обухвата до 8 парова).

2. За разлику од именица, једна од карика глаголских ланаца теоријски се може гранати: односно, семантички еквивалент члана глаголског пара са своје стране може да има два или више семантичких еквивалената, који су такође хомонимни на међујезичком нивоу. На тај начин, у комуникацији се појављује могућност одабира једног од два или више погрешних значења.

3. У нашој грађи нисмо открили ниједан глаголски хомонимични ланац чији су чланови позајмљенице из других језика, што није случај код именичких хомонимских ланаца, код којих се понекад појављају лексеме страног порекла.

4. Код именичких хомонимских парова ланчана хомонимија се одвија на примарном нивоу, односно сви семантички еквиваленти чланова у хомонимичном ланцу су примарна значења одговарајуће лексеме, што није случај код међујезичких глаголских парова. Хомонимични семантички еквиваленти у ланцу могу бити основна значења лексеме, али и секундарна.

5. Код глаголских ланаца је могуће да синонимне глаголске изведенице (на пример, код парова *запазити / запазя* и *опазити / опазя*) буду индикатори ланчане хомонимије, што код именичких хомонимских ланаца није случај. Наиме, код њих семантички еквивалент једног или оба члана пара често има свој синоним, али он никада није покретач именичке ланчане хомонимије, како показује и дата грађа.

6. Приликом истраживања глаголске ланчане хомонимије било је могуће, по речима аутора, презентовати запажања о њеној суштини, фиксирати вероватноћу њеног настанка код неизведених и изведених хомонимних глагола у два основним групама и уочити могућност гранања хомонимских ланаца, уколико неко од чланова у њему има више од једног хомонимног семантичког еквивалента. Оно што није било могуће утврдити односи се на законитости настанка ланчане хомонимије, односно под којим условима се испољава у

комуникацији, будући да уочавање и регистравање хомонимских ланаца не подразумева и обавезно деловање ове појаве. Управо немогућност прогнозирања њеног потпуног или делимичног испољавања јесте доказ о асистемности ове појаве, као и о међујезичкој хомонимији уопште.

2. *Српско-бугарска (бугарско-српска) енантиосемија и квазиенантиосемија*, Универзитет у Београду, Београд 2015.

Ово је прва научна монографија у нас, која је посвећена истраживању енантиосемије на међујезичком нивоу иако су на њено постојање указивали поједини аутори (Милана Радић-Дугоњић, Пенка Баракова, Данијел Бунчич). Књига садржи 170 страна текста са тринаест табела, цртежа и других графичких елемената.

Књига садржи следеће одељке и пододељке: Увод са подтемама Предмет и циљеви рада, Методе истраживања, Ексерпирана грађа, Радне дефиниције (квази)енантиосема и (квази)енантиосемије; даље одељак Класификација српско-бугарских енантиосема и квазиенантиосема; затим одељак Међујезички именички енантиосемични парови са пододељцима Именички енантиосемични парови чије се примарне семантичке реализације не поклапају и Именички енантиосемични парови чије се примарне семантичке реализације поклапају, у којима се одвојено разматрају немотивисани именички енантиосемични парови и мотивисани именички енантиосемични парови, па даље одељак Међујезички придевски енантиосемични парови, па даље Међујезички глаголски енантиосемични парови са два пододељка Глаголски енантиосемични парови чије се примарне семантичке реализације не поклапају и Мотивисани глаголски енантиосемични парови чије се примарне семантичке реализације поклапају, оба са два пододељка Немотивисани глаголски енантиосемични парови и Мотивисани глаголски енантиосемични парови; даље следе одељци и пододељци о међујезичким квазиенантиосемичним паровима испитани истим процедурама као и енантиосемични парови и систематизовани на исти начин – прво су дати међујезички именички квазиенантиосемични парови, они чије се примарне семантичке реализације не поклапају, мотивисани и немотивисани, па они чије се примарне семантичке реализације поклапају; даље су дати међујезички придевски квазиенантиосемични парови и на крају су дати међујезички глаголски квазиенантиосемични парови, и они чије се примарне реализације не поклапају, и они код којих се поклапају, немотивисани парови и они

мотивисани. Следе: Закључак; Литература и речници; Скраћенице; Регистар српско-бугарских енантиосема; Регистар појмова; Регистар имена.

Ова је студија наставак ауторових истраживања везаних за лексичко-семантичке односе, посебно за односе међујезичке хомонимије двају савремених словенских језика – српског и бугарског. Међујезички хомоними су дефинисани као "формално сличне лексеме двају језика које припадају истој врсти речи чије су семантичке структуре потпуно или делимично нееквивалентне", а међујезичка хомонимија као "(могућност) замена семантичких реализација чланова пара истога ранга у комуникацији (писаној или вербалној)" (стр. 20). И хомоними и (квази)енантиосеми су синхронијске језичке чињенице настале, по правилу распадом и посебним развитком полисемантичких структура; и једни и други су речи исте граматичке категорије и имају скоро исти формални облик, али су им и једнима и другима семантичке структуре диверзне. То им је заједничко. Разлика међу њима је у врсти семантичке нееквивалентности; код хомонима нееквивалентност је еквиполентна (она се јавља код лексема које имају бар једну заједничку семантичку реализацију, нпр., српско *бара* и бугарско *бара* еквивалентни су у примарним значењима *локва*, а разликују се у секундарним, у српском *речица* и у бугарском *блато*) или привативна (она се јавља код парова у којима један члан укључује целу полисемантичку структуру другог, али има бар још једно нееквивалентно значење нпр., српско *балон* има сва значења као и бугарско *балон*, али има још једно, којег у бугарском нема – *бокаста посуда за течност*), код енантиосема она је антонимична (нпр. српско *прашити* значи *чистити од прашине*, а бугарско *праша* значи *посипати прахом*), код квазиенантиосема лексемска супротстављеност није антонимична иако, како је већ речено, "личи на тај тип супротстављености" (стр. 20) (нпр., српско *престрашити се* значи *уплашити се*, а бугарско *престраша се* значи *победити страх*).

Грађа за ову студију ексцерпирана је из српских и бугарских дескриптивних речника, из двојезичних речника српског и бугарског језика, из српско-бугарских и бугарско-српских тематских речника и речника хомонима, из етимолошких речника, из превода књижевних дела и новинских чланака; грађа је узимана и из наставне праксе ових језика; дакле, из истих извора из којих је ексцерпирана и грађа за студију о међујезичким хомонимима ова два језика.

Сличне су и методе и процедуре коришћене за анализу и класификацију веома богате грађе у овим двама студијама; то су компоненцијална анализа, метода супституције,

контрастивна метода, различите процедуре истраживања вербалних асоцијација, анкета и статистичка метода.

Богата грађа и примењене методе и процедуре испитивања омогућиле су да се дође до интересантних података и поузданих закључака. Навешћемо неке од њих. Прво: међујезичких српско-бугарских хомонимичних парова више је од 1800, а међу њима је енантиосемичних и квазиенантиосемичних парова мање од 3%. Друго: типови енантиосема и квазиенантиосема одређени су категоријом речи и врстом семантичке супротстављености односно врстом супротстављености семема. Треће: енантиосемија се јавља на различитим лексичким нивоима: на нивоу примарних значења лексема у пару, на нивоу примарног значења једне лексеме и секундарног значења друге лексеме, на нивоу секундарних значења обеју лексема. Супротстављање на нивоу примарног значења обухвата више од половине енантиосемичних парова, именичких и глаголских, док придевских на том нивоу нема. На другом лексичком нивоу (примарна семантичка реализација једне лексеме у пару и секундарна семантичка реализација друге лексеме) најбројније су глаголске лексеме. На трећем нивоу (супротстављање секундарних реализација обеју лексема) најмање је енантиосема; забележени су један именички и два глаголска пара. Четврто: лоцираност квазиенантиосемије слична је као и лоцираност енантиосемије. Пето: основни је разлог појаве српско-бугарске (бугарско-српске) енантиосемије и квазиенантиосемије различит развитак полисемије у лексемама у пару и распад некада заједничких полисемантичких структура, чија је последица појава скоро свих хомонима-полисема и (квази)енантиосема. Шесто: творбени носиоци међујезичке (квази)енантиосемије могу бити префикси (код глагола), лексичке морфеме односно творбене основе (код именица, придева и глагола) или суфикси (код именица). Седмо: међујезичка српско-бугарска (квази)енантиосемија (као и међујезичка хомонимија уосталом) јесте асистемска појава, јер је немогуће прогнозировать њен настанак.

Регистар српско-бугарских енантиосема садржи: 14 именичких парова, 3 придевска пара и 27 глаголских парова. Регистар српско-бугарских квазиенантиосема садржи: 11 именичких парова, 4 придевска пара и 14 глаголских парова.

Рад *Српско-бугарска (бугарско-српска) енантиосемија и квазиенантиосемија* представља наставак ауторових парцијалних компаративних истраживања семантичких саодноса српског и бугарског лексичког система.

3. SERBIAN-BULGARIAN HOMONYMY AND (QUASI) ENANTIOSEMY IN BULGARIAN LANGUAGE TEACHING" у: *Minority languages in education and language learning: challenges and new perspectives* to be published by the Faculty of Philology, University of Belgrade Press. Београд **2017**. Едиција Филолошка истраживања данас, том VII, стр. 335-342.

Овај рад представља наставак ауторовог научноистраживачког пројекта, који се бави одступањима (на фонолошком, морфолошком и лексичком нивоу) од књижевне норме у настави бугарског језика у школама на територији Источне Србије. Овом приликом усредсређена је пажња на лексичке грешке и омашке настале услед деловања међујезичке српско-бугарске (бугарско-српске) хомонимије и (квази)енантиосемије и аутор нуди примену адекватних употребљивих решења за њихово свођење на минимум у настави бугарског језика. У раду се предлаже обавезно увођење неколико типова усмених и писаних вежби у будућим уџбеницима те врсте, чиме би се ова штетна појава свела на минимум.

Овде се истичу следећи фактори, који према мишљењу аутора утичу на појаву и деловање међујезичке хомонимије и (квази)енантиосемије у настави бугарског језика и комуникације уопште:

1) Утицај локалног дијалекта. Бугарска научница Ценка Иванова такође истиче тај фактор у својим истраживањима, наводећи да је локални дијалекат активно присутан у свакодневној комуникацији, међусобним контактима у насељеним местима и радним колективима где Бугари чине 90% популације. Употреба бугарског језика (писаног и говорног) је ограничена на основне и средње школе, културни и јавни живот на рачун употребе локалног дијалекта.

2) Утицај књижевне норме српског језика. Ценка Иванова истражује утицај овог фактора наводећи да је бугарско-српска диглосија типична за средње и млађе генерације. Томе аутор додаје и чињеницу, која је резултат сопственог истраживања, да је свака пета српска и бугарска лексема хомонимна или (квази)енантиосемична на међујезичком нивоу, па се погрешно употребљава у комуникацији.

3) Недостатак компаративних елемената са српским књижевним језиком са фокусом на мешању оба језика у уџбеницима из граматике и радним свескама. Према ауторовим сазнањима, ученици добијају сазнања о суштини хомонимије у бугарском језику тек у осмом разреду основне школе, док се међујезичка хомонимија и не помиње чак ни у најновијим уџбеницима из граматике, што аутор сматра промашајем.

4) Присуство недовољно избалансираног билингвизма код ученика, као и код других учесника у комуникацији, који према Е. Хаутену користе "мање од две али више од једне језичке норме".

5) Стање компресије. Често се дешава да ученици изаберу погрешан семантички аналог српске или бугарске лексеме било из психолошких разлога (узнемиреност или погрешне асоцијације на бази сличног или истог фонолошког омотача речи), било због недовољне језичке компетенције.

У овом раду аутор предложи следеће мере за отклањање међујезичке хомонимије и (квази)енантиосемије:

1) Постизање максималног нивоа језичке компетенције код наставника бугарског језика. Један од начина остваривања овог задатка је организовање допунских квалификација наставника бугарског језика које би биле усмерене ка билингвалној едукацији, интеркултуралној комуникацији и сл. То би их подстакло да обрате пажњу на овај проблем у почетној фази усвајања књижевне норме бугарског језика кроз одговарајуће вежбе (усмене или писмене), које су у складу са узрастом ученика.

2) Укључивање одговарајућих вежби и игара у уџбенике и радне свеске. У њима треба да се налазе игре и вежбе којима се може елиминисати хомонимија. На пример, у неким од уџбеника од I до IV разреда основне школе испод слике кошнице са пчелама и корпом ученици треба да напишу одговарајућу реч на српском и бугарском језику. Тако би одмах сазнали да се српска и бугарска лексема *кошница* не подударују семантички. У следећој фази процеса образовања (V–VIII разред) такође могу да се користе одговарајуће вежбе. На пример, ученицима се даје текст за превод са српског на бугарски (или обрнуто) где треба да открију лексеме које су хомонимичне или (квази)енантиосемичне на међујезичком нивоу, а затим да саставе реченицу са њима (на пример хомонимични пар *буква* = буг. бук) / *буква* = срп. слово), енантиосемични пар *коренак* = буг. дем. коренче) / *коренак* = срп. корење) и квазиенантиосемични пар *вредан* = буг. работлив) / *вреден* = срп. штетан, штетљив).

3) Давање одговарајућих лексикографских упутстава ученицима за коришћење постојећих речника међујезичких хомонима (*Српско-бугарски речник. Тематичен. Омонимен и Бугарско-српски хомонимни речник*) и стварање навике за њихову употребу.

4. *О галицизмима у савременом српском и бугарском језику (семантичка анализа)* у: Путевима речи, зборник радова у част Даринки Гортан Премк, Београд 2017, стр. 187–197.

Предмет овог истраживања су заједнички галицизми у српском и бугарском језику након њихове адаптације и интегрисања у лексичким системима језика прималаца, на синхронијском нивоу. У овом раду аутор посвећује пажњу широком распону дивергентности у значењу формално сличних лексема, који се креће од стилске неистоветности до семантичке искључивости.

Српски и бугарски језик располажу већим бројем позајмљеница из француског језика, интегрисаних у различитим периодима конституисања њихових лексичких система. Јединствени етимолошки извор (француски језик) и иста генетска (јужнословенска) припадност језика прималаца јесу услови настанка заједничког корпуса формално сличних или идентичних лексема. Њихово потпуно или делимично формално поклапање представља услов за лексичко-семантичке анализе, чији је циљ утврђивање нивоа конвергентности / дивергентности, што је могуће утврдити уочавањем врсте семантичке опозиције између чланова лексичког пара. Овај приступ намеће се и због чињенице да се услед деловања екстралингвистичких фактора (историјски, социјални, културни, политички) полисемантичка позајмљеница најчешће интегрише у језику примаоцу једно од својих значења, знатно ређе два или више. У том случају она се претвара у делимични семантички аналог одговарајуће лексеме у језику примаоцу. Код језика као што су српски и бугарски, чији се лексички системи често подударају на разним нивоима, семантичка асимилација француских позајмљеница има за последицу настанак већег броја заједничких формално истих или сличних лексема, које су међусобно семантички еквивалентне, делимично еквивалентне или, ређе, нееквивалентне.

Поређењем семантичких структура француских позајмљеница у српском и бугарском језику аутор констатује три могућности присуства заједничких и диференцијалних семантичких реализација између чланова лексичких парова, па смо их, сходно томе, дели у три групе А, Б и В:

Група А обухвата оне лексичке парове код којих је присутно потпуно семантичко поклапање између њихових чланова, док је асиметрија између њих везана за употребу и стилску припадност наметнула потребу за посебним сврставањем у подгрупе А₁, А₂ и А₃.

Подгрупа А₁ обухвата лексичке парове чији се чланови одликују идентичном семантиком, припадношћу истом стилу и истом употребном вредношћу. Већи део ових лексема чине термини, речи које се користе у некој струци или науци" и које одликују ограничена способност полисемије и деривације, транспарентност, интернационалност, устаљеност, краткоћа, системност: *алонж – алонж (банк.)*, *амортизер – амортисьор (техн.)*, *волтажа – волтаж (физ.)*, *етан – етан (хем.)* и др. Присуство великог броја семантички и стилски идентичних француских позајмљеница у наведеним језицима доприноси унификацији и стандардизацији њихових терминолошких система, тим пре што већи део њих припада интернационалној лексици.

Подгрупа А₂ обухвата многобројне лексеме истог или сличног фонолошког облика, којима се именују референти из разних области: *дезерт – десерт*, *каламбур – каламбур*, *камион – камион*, *кондуктер – кондуктор*, *мајонез – майонеза*, *парфем – парфюм*. Ова подгрупа, такође, обухвата и лексеме реалије, којима се именују предмети и референти, а који не постоје у српској и бугарској стварности. Реалије су чланови лексичких парова: *агреже – агреже (agrégé)* – „у Француској, професор средње школе с положеним државним испитом“, *арбалета – арбалет (arbalète)* – „самострел, оружје налик на пушку на којој је лук за избацавање стрела“, *барон – барон (baron)* „племићка титула нижега реда“ и др.

Подгрупа А₃ обухвата лексеме из српског и бугарског језика истоветне семантичке структуре, које се разликују по својој стилској маркираности и/или употребној вредности: *амбасадор* – *амбасадџор ост.* (ambassadeur), *амбасада* – *амбасада ост.* (ambassade), *багаж* – *багаж* (bagage), *бомбардер* / ретко *бомбардер* (bombadeur), *бразлетна* – *браслет* ретко (bracelet) и др.

Група Б обухвата лексичке парове између чијих чланова постоји делимично семантичко непоклапање, односно поклапање између њихових семантичких реализација, што индукује међујезичку хомонимију на примарном и секундарном нивоу. Ову групу смо поделили на две подгрупе Б₁ и Б₂ сходно непоклапању / поклапању основних семантичких реализација српског и бугарског члана лексичког пара. Прву подгрупу Б₁ чине лексички хомонимни парови, чије се примарне семантичке реализације разликују, док друга подгрупа Б₂ обухвата парове са истоветном основном семантичком реализацијом, код којих долази до појаве семантичке дивергенције једне или више секундарних реализација чланова пара.

Подгрупа Б₁ обухвата хомонимне парове *апартман* / *апартамент* (appartement), *баријера* / *бариера* (barriere), *бижутерија* / *бужутерија* (bijouterie), *биро* / *бюро* (bureau), *витрина* / *витрина* (vitrine), *галантерија* / *галантерија* (galanterie) и др., чији су чланови повезани разним врстама семантичке опозиције – привативна, еквиполентна или енантисемна. Привативну опозицију уочавамо у лексичком пару *биро* / *бюро*, а еквиполентну семантичку опозицију можемо уочити код пара *апартман* / *апартамент*, *витрина* / *витрина*, *магазин* / *магазин*, *павиљон* / *павилион* и *парола* / *парола*.

Еквиполентну опозицију запажамо и на нивоу примарних значења лексичких парова (на пример: *мустаћ* / *мустак* (moustache), *пењоар* / *пењоар* (peignoir), *руж* / *руж* (rouge), *фелтон* / *фейлетон* (feuilleton) и др. Њихове ПСР се не поклапају, али чланови пара именују денотате који припадају истој лексичко-семантичкој групи, а који су повезани заједничким архисемама. На пример, у пару *пењоар* / *пењоар* са значењем „кућни огртач од фротира који се облачи обично после купања“ и „женски кућни огртач, након купања“ – бадемантил и „дълга и разкроена домашна женска дреха с рџави“, заједничка архисема је „одевни предмет“, као и семе нижег ранга: „женски“ и „кућни“. У овом примеру хомонимичност је индукована периферним семама које указују на материјал и намену предмета.

У врло ретким случајевима чланови лексичког пара имају супротна значења, односно повезани су енантисемичном опозицијом. У анализираној грађи забележени су парови *бижутерија* / *бужутерија* и *реморкер* / *ремарке*, којима се у раду презентује присуство праве и неправне (квази)енантисемије.

Подгрупа Б₂ укључује лексичке парове са идентичном ПСР, док су им секундарна значења диференцијална: *балон* / *балон* (ballon), *бидон* / *бидон* (bidon), *бронза* / *бронз* (bronze), *паркет* / *паркет* (parquet), *перон* / *перон* (peron) и др. Код ових парова међујезичка хомонимија се испољава на секундарном нивоу или на нивоу значења индукованих сема нижег ранга, што значи да је семантичка дивергенција међу члановима парова знатно мање изражена у односу на парове из претходне подгрупе (Б₁).

Група В обухвата двадесетак формално истих или сличних позајмљеница које нису семантички повезане: *билтен* (= буг. *бюлетин*) / *бюлетина* (= ср. *гласачки листић*) < фр. bulletin, *гувернер* (губернатор, управител на национална банка) / *гуверњор* (приватни учитељ и васпитач < фр. gouverneur), *дефиле* (= буг. шествие, церемониален марш) / *дефиле* (= срп. кањон, кланац, теснац) < фр. défilé и др. Чланове хомонимских парова ове групе не повезује ниједна заједничка СР или каква семантичка карика, па су такви хомоними у опозицији по међусобној искључивости. Узрок за настанак хомонимије између српског и бугарског члана пара треба тражити у преузимању различитих семантичких реализација исте лексеме, што је чешће, или у преузимању значења француских лексема сличног формалног склопа, што је ређе.

Уочавање заједничких позајмљеница на међујезичком нивоу пружа могућност да се уочи степен семантичке и/или стилске дивергенције између њих, која настаје због низа лингвистичких и екстралингвистичких фактора. Резултати таквих и сличних истраживања пружили би корисне информације лексикографима, преводиоцима, као и предавачима српског, односно бугарског језика као страног.

5. *О заједничким именичким позајмљеницама у савременом српском и бугарском језику (семантичка анализа)* у коауторству са Наташом Вулетић, Српски језик XXII Филолошки факултет, Београд 2017, стр. 519–535.

Истраживање у раду представља могућу класификацију заједничких именичких позајмљеница у српском и бугарском језику након њихове формалне (фонолошке и прозодијске) адаптације и интегрисања у књижевном вокабулару језика прималаца. Скупину формално сличних позајмљеница аутор је разврстао условно у две групе А и Б на основу њихове семантичке еквивалентности/нееквивалентности. Прва група обухвата терминолошку лексику из разних научних и стручних области (амнезија – амнезия *лат.*, географија – географиа *грч.*, диспезија – дисперсија *лат.* и др.), информатике (бекап – бекџп, вебсајт – уебсајт, компјутар – компјутџр *енгл.* и др.), као и из свакодневног живота (балкон – балкон *фр.*, бизнис – бизнис *енгл.*, душек – дюшек *тур.*, панталоне – панталони *итал.*, трпеза – трапеза *грч.*, хамбургер – хамбургер *нем.*, чаршав – чаршаф *тур.* и др.). У ту групу укључене су и формално исте или сличне позајмљенице које одликује неједнака стилистичка маркираност (алат – алат *тур.*, бразлетна – браслет *фр.*, соба – соба *тур. заст.* и др.) или употребна вредност (билет – билет *фр.*, багаж – багаж *фр.* и др.), али о оне које су застареле у оба језика (трен – трен *фр.*).

Међутим, веће интересовање при компаративним истраживањима изазивају формално сличне или идентичне позајмљенице код којих је присутна међујезичка хомонимија на два нивоа – примарном и секундарном. Примарни ниво заправо представља ниво код којег се основно значење позајмљених лексема не подудара, а код секундарног нивоа основна значења су истоветна, а изведена су семантички дивергентна. Сходно томе, групу Б поделили смо на два основна типа – Б₁ и Б₂. Први тип (Б₁) укључује хомонимичне парове који имају диференцијалне примарне семантичке реализације, у оквиру којег се издвајају два подтипа – Б_{1.0} и Б_{1.2.0}. Први подтип укључује парове чије лексичке компоненте нису повезане семантичком кариком, док су у други подтип сврстани парови са семантичком кариком. Подтип Б_{1.0} обухвата тридесетак именичких парова сва три рода, чији су чланови истог или различитог порекла. Они именују појмове из реалног света (бакар *тур.* / бакар *хол.* = срп. кувар у војсци, бенка *тур.* / бенка *тур.* = срп. младеж, килер *нем.* и *техн.* / килер *грч.* = срп. остава и др.). Подтип Б_{1.2.0} укључује велики број именичких парова мушког и женског рода. У оквиру тог подтипа уочена су два случаја семантичког повезивања, према чему су формиране две групе – Б_{1.2.1} и Б_{1.2.2}.

У првој групи (Б_{1.2.1}) уочавају се две врсте семантичке опозиције – привативна и еквиполентна. Привативна опозиција примећена је код парова: бисквит / бисквита, гардероба

/гардероб, график / график, економија / икономија и др. Еквиполентни тип семантичке опозиције испољава се у три варијанте. У првој, основно значење српског пара поклапа се са једним од изведених значења бугарског члана пара (нпр. пазар /пазар). Друга варијанта еквиполентне опозиције испољава се кроз поклапање секундарних значења лексичких компонената парова, док су им основна значења различита (напр. магазин / магазин). У трећој варијанти еквиполентне опозиције основна значења су различита, а секундарне реализације заједничке (нпр. торба / торба).

Друга група (Б₁2.2) обухвата хомонимичне парове (преко 20) са заједничким елементима из семског састава (бижутерија *фр.* // бижутерия = срп. вредан накит; бокал *лат.* / бокал = срп. винска чаша; бурма *тур.* / бурма = срп.завартањ, вијак; квартал *лат.* / квартал = срп. насеље, градска четврт; корда / корда = срп. жица, нит; лифт *енгл.* / лифт = срп. жичара; тепих *нем.* / тепих = срп. килим и др.). У свим наведеним примерима преовлађује еквиполентни тип семантичке опозиције уз два изузетка, а то су парови бижутерија // бижутерия и реморкер // ремарке, у којима су лексичке компоненте пара повезане правом енантисемичном, квазиенантисемичном опозицијом.

Тип Б₂ обухвата именичке хомонимичне парове чије се основна значења поклапају. Према ексцерпираној грађи, има их скоро три пута мање у односу на оне из претходног типа Б₁. То значи да је, када је српско-бугарска хомонимија у питању, семантичка дивергенција много активнија него што би се могло претпоставити с обзиром на евидентне сличности на лексичком плану. Код овог типа заступљене су три врсте семантичке опозиције чланова парова – привативна (балон *фр.* = б. дамаджана / балон, гајтан *тур.* = б. електрически шнур / гайтан и др.), еквиполентна (купон *фр.* = б. декларација / купон, класа *фр.* = б. / класа и др.) и енантисемична коју потврђује једини пример пара блок *нем.* = б. жилищен комплекс, микрорайон / блок).

Међујезичка хомонимија код заједничких именичких позајмљеница, закључује аутор, испољава се на два нивоа – примарном и секундарном. На примарном нивоу појављује се код парова чија се основна значења не поклапају, односно код хомонимичних лексема, које нису семантички повезане, као и код оних са заједничком семантичком реализацијом и заједничким елементима из семског састава. На секундарном нивоу, хомонимија је присутна код лексема чије су примарне семантичке реализације идентичне. Три су разлога појаве међујезичке хомонимије код заједничке позајмљенице. Први јесте случајно поклапање формалног састава лексема преузетих из различитих језика као изворника. Други разлог је директно или посредно преузимање диференцијалне семантичке реализације стране лексеме у српском и бугарском језику. Трећи разлог је тај што позајмљена лексема исте семантике у српском и бугарском језику касније развија секундарна значења која нису семантички подударна и самим тим су хомонимичнана међујезичком нивоу. Ова појава је нарочито изражена код типа Б₂, који обухвата парове са истим основним значењем.

6. Типологија лексичко-семантичких односа истокоренских именичких лексема у српском и бугарском језику (компаративистички приступ)

(Рад је прихваћен за штампање у 74. књизи *Јужнословенског филолога*, за шта аутор прилеже потврду Института за српски језик САНУ, бр. 169 од 29. 05. 2017)

Циљ овог рада је приказивање семантичког односа заједничких именица словенског порекла у савременом српском и бугарском језику, као и њихове фонолошке и прозодијске адаптације и интегрисања у оба лексичка система. Фокус је усмерен на типологију конвергентности, односно дивергентности у семантици формално сличних именичких лексема, који се креће од формално-стилске истоветности до семантичке искључивости. Савремени лексички системи српског и бугарског језика садрже велики број именичких лексема словенског порекла које данас имају активну употребу и представљају интегрални део разних лексичко-семантичких група, као што су: флора, фауна, географски појмови, прехранбени производи, предмети покућства и др. Њихово потпуно или делимично формално поклапање представља услов за лексичку анализу чији је циљ утврђивање варијетета семантичке сличности и нивоа разлика, што је могуће утврдити уочавањем врсте семантичке опозиције између чланова лексичког пара. Овај приступ намеће се и због чињенице да се, услед деловања семантичких фактора, али и екстралингвистичких (историјски, социјални, културни, политички и сл.), заједничка истокоренска лексема словенског порекла интегрише у књижевном вокабулару оба језика, при чему је често српска лексема потпуни или делимични семантички аналог бугарске лексеме или обрнуто, али не увек. Заједничке именичке лексеме словенског порекла које су присутне у лексици српског и бугарског језика поделили смо условно у две скупине А и Б, сходно поклапању – непоклапању семантичке компоненте у пару. Тако скупина А обухвата лексичке парове чији се неизведени или изведени чланови одликују идентичном семантиком и истим графемским и фонолошким обликом, припадношћу истом стилу и истом употребном вредношћу. Њихове лексичке компоненте јесу заједничке лексеме у истим лексичко-семантичким групама: *брада* – *брада*, *брат* – *брат*, *глава* – *глава*, *гроб* – *гроб*, *живот* – *живот*, *ковач* – *ковач*, *кокошка* – *кокошка*, *копито* – *копито*, *коприва* – *коприва*, *месо* – *месо*, *ограда* – *ограда*, *сестра* – *сестра*, *шишарка* – *шишарка* и др.

Детаљнију анализу овога рада остављамо за другу прилику (кад буде штампан). Овде ћемо додати још само краћи ауторов закључак.

Семантичка дивергенција код заједничких именица словенског порекла у српском и бугарском језику огледа се у четири врсте семантичке опозиције код чланова међујезичких хомонимичних парова, а то су: опозиција семантичке искључивости, еквиполентна, привативна и енантисемична опозиција. Дивергенција је најизраженија код парова из бројчано ограничених група Б₁1.1 и Б₁2.1, које обухватају немотивисане и мотивисане именичке лексеме без заједничке семантичке карике на нивоу основних и изведених значења. Следећи ступањ дивергентности видљив је код хомонимичних лексема које имају еквиполентни тип семантичке опозиције и повезане су посредством заједничким елементима из семског састава или заједничком семантичком реализацијом. Прва врста еквиполентног повезивања обухвата већи део хомонима мушког и женског рода из групе Б₁1.2. У групи Б₁2.2 она је највише заступљена код хомонима средњег рода и најмање код хомонима мушког рода. Ова врста повезивања уочава се само код по једног примера хомонимичног пара мушког и средњег рода подтипа Б₂2.0, где је условљена одсуством заједничке архисеме. Привативни тип семантичке опозиције нешто је мање заступљен и бележи се код типова Б₁ и Б₂. Најдоминантнији је код хомонима сва три рода у подтипу Б₂2.0. Такође, уочава се и код хомонима из типа Б₁, тачније код лексичких компонента мушког рода парова групе Б₁1.2 и код већине парова из групе Б₁2.2. Ова опозиција је слабије заступљена код хомонима женског и средњег рода ових група. Најређе се бележи енантисемична опозиција, представљена код два пара у групи Б₁2.2, а која обухвата мотивисане именичке хомонимичне парове са заједничком семантичком кариком. Два су разлога за појаву међујезичке хомонимије код заједничких лексема словенског порекла у српском и бугарском језику. Први разлог

представља случајно поклапање фонолошких облика лексема, а други је повезан са распадом некада заједничких полисемантичких структура, након чега се појавио различит степен дивергентности у значењима једног броја словенских лексема у оба језика.

В. СТРУЧНИ РАДОВИ ПОСЛЕ ПРВОГ ИЗБОРА У ЗВАЊЕ ДОЦЕНТА

РЕЧНИЦИ:

1. *Српско-бугарски речник. Тематски. Хомонимни*, Завод за уџбенике, Београд 2006.
2. *Българско-срѣбски речник на лексикалните омоними*, Завод за уџбенике, Београд 2006.

УЏБЕНИЦИ НАМЕЊЕНИ ШКОЛСКОЈ ДЕЦИ БУГАРСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

1. *Български език за 2. клас*, Завод за уџбенике, Београд 2007.
2. *Български език за 4. клас*, Завод за уџбенике, Београд 2007.
3. *Български език за 7. клас* (коаутор Галина Шаралиева), Завод за уџбенике, Београд 2009.
4. *Български език за 8. клас* (коаутор Галина Шаралиева), Завод за уџбенике, Београд 2009.
5. *Български език за 5. клас*, Завод за уџбенике, Београд 2011.
6. *Български език за 6. клас*, Завод за уџбенике, Београд 2011.

Ш НАСТАВНИ И СТРУЧНИ РАД

Др Мариана Алексић је запослена на Филолошком факултету у Београду, где изводи наставу на предметима: Бугарски језик Г1 и Г2 (*Фонетика и фонологија бугарског језика*), Бугарски језик Г3 и Г4 (*Морфологија бугарског језика*) и Савремени бугарски језик 3 и 4. и постиже запажене резултате.

Научна и стручна интересовања др Мариане Алексић везана су за истраживања у области теоријске и практичне лексикологије, тачније – за досад необрађена питања у међујезичким српско-бугарским лексичким односима (међујезичка хомонимија и енантосемија, међујезичка ланчана хомонимија код именица и глагола, међујезичка фразеологија). Бавила се и проблемима рецепције превода (семантичком анализом превода прозних дела Борисава Станковића и Драгослава Михајловића), као и методиком наставе бугарског језика у српској језичкој средини.

Од 1979. године до данас стални је сарадник Завода за уџбенике, као аутор, преводилац и приређивач, у оквиру пројекта Министарства просвете и науке Републике Србије за издавање уџбеника, речника и радних свесака, намењених школама у којима се изводи настава на бугарском језику.

Учествовала је у изради наставног плана за извођење наставе на бугарском језику у основним и средњим школама у Србији. Осим тога, била је председник Комисије за израду образовних стандарда за крај обавезног образовања за предмете: бугарски језик, бугарска књижевност и језичка култура.

IV УЧЕШЋЕ НА НАУЧНИМ СКУПОВИМА

Од последњег реизбора (2013) др Мариана Алексић је са научним рефератима учествовала на два међународна скупа у Београду – *Научни састанак слависта у Вукове дане* и *Minority languages in education and language learning: challenges and new perspectives*.

V УЧЕШЋЕ НА НАУЧНИМ ПРОЈЕКТИМА

После реизбора др Мариана Алексић је учествовала у раду на научном пројекту *Српска књижевност и језик у јужнословенском контексту*, који је реализован под покровитељством Министарства за науку и технолошки развој.

VI САРАДЊА СА ДРУГИМ УНИВЕРЗИТЕТИМА И УСТАНОВАМА

У периоду од 1981. до краја 1989. године др Мариана Алексић радила је као предавач бугарског језика и методике наставе бугарског језика на Педагошкој академији (садашњем Учитељском факултету) у Врању.

Хонорарно је била упослена као спикер-преводилац на Радио Југославији (касније Радио Србији) од 1999. до 2004. г., док је у периоду од 2002. до 2007. г. хонорарно обављала

послове доцента за бугарски језик на Факултету за градитељски менаџмент (Одсек за архитектуру)..

Као симултани преводац радила је у Министарству спољних послова, Привредној комори, Фондацији „Конрад Аденауер”, *The Alliance to Save Energy, Congress Service Center*, затим у Институту IRI, као и у неким преводачким агенцијама. Уз симултано превођење, за потребе наведених установа, радила је и писане преводе са српског језика на бугарски и обрнуто (из области политике, технике, биологије, екологије, законодавства и друштвеног живота).

VII ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ КОМИСИЈЕ

Др Мариана Алексић се у досадашњем раду афирмисала и потврдила као врстан наставник, омиљен међу студентима и приступачан њима у свим ситуацијама. Потврдила се и доказала, видели смо, и у научном и стручном раду, у превођењу и симултаном превођењу са српског на бугарски језик и обрнуто и, изнад свега, у одличном познавању и бугарског и српског језика, што је све квалификује за квалитетног и поузданог професора бугарског језика на Филолошком факултету.

На основу свега реченог Комисија са задовољством предлаже Изборном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да **др Мариану Алексић, доцента за Бугарски језик, изабере у звање ванредног професора за ужу научну област Бугаристика, предмет Бугарски језик.**

Београд, 23. 3. 2018. године

КОМИСИЈА:

др Милан Стакић
редовни професор

др Даринка Гортан Премк
редовни професор

др Рајна Драгићевић
редовни професор

др Вања Станишић
ванредни професор

др Срето Танасић
редовни професор

